

Een cultuurkloof tussen de generaties?

Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijke netwerk

Frits van Wel Sinds jaar en dag projecteren volwassenen hun angst voor slechtere en hoop op betere tijden op de jeugd. Zo zagen verontruste pedagogen in de jaren vijftig de groeiende 'massajeugd' als teken van cultuurverval (*Maatschappelijke verwildering*, 1952). Linkse critici bespeurden eind jaren zestig in de commercialisering van kunst en cultuur de vernietiging van het utopische bewustzijn; niet ingekapselde jongeren moesten het voortouw nemen in de strijd voor een betere samenleving (Mol, 1985). Toen het maatschappijkritisch potentieel onder jongeren slonk, kon slechts de chaos die punkers teweegbrachten in het veld van culturele codes nog worden geduid als verzet tegen *iedere* culturele integratie (Hebdige, 1979).

1. Inleiding

Het traditionele conflict tussen elite en massa over kwaliteit en goede smaak heeft zich de afgelopen decennia toegespitst op de tegenstelling tussen jongeren en ouderen. Zo joeg de ene jeugdcultuur na de andere veel stof op: nozems, provo's, hippies, kabouters, punks en skinheads priemden het netvlies van verontruste ouderen. De culturele tegenstellingen lopen, aldus De Swaan (1991, 118), meer en meer langs lijnen van generatieconflict.

Volgens de Franse socioloog Bourdieu (1984) functioneert een verfijnde smaak als sociaal distinctiemiddel, als middel om zich af te zetten tegen mensen met een lagere sociale status. Smaakverschillen markeren klasseverschillen. Jeugdculturen kunnen op hun beurt worden beschouwd als pogingen van jongeren om zich af te zetten tegen de oudere generatie, ze symboliseren het verschil tussen de generaties. In tegenstelling tot twee of drie decennia geleden staan spectaculaire jeugdculturen nauwelijks meer in de

schijnwerpers, hoewel het buiten kijf is dat jongeren eigen(zinnige), populair-culturele interesses koesteren. Staan hun voorkeuren thans nog wel op een dusdanig gespannen voet met de smaak van ouderen, dat men kan spreken van een cultuurkloof tussen de generaties? Deze vraag vormde voor mij de leidraad voor een onderzoek dat ik in 1992 heb verricht naar de smaak van jongeren.

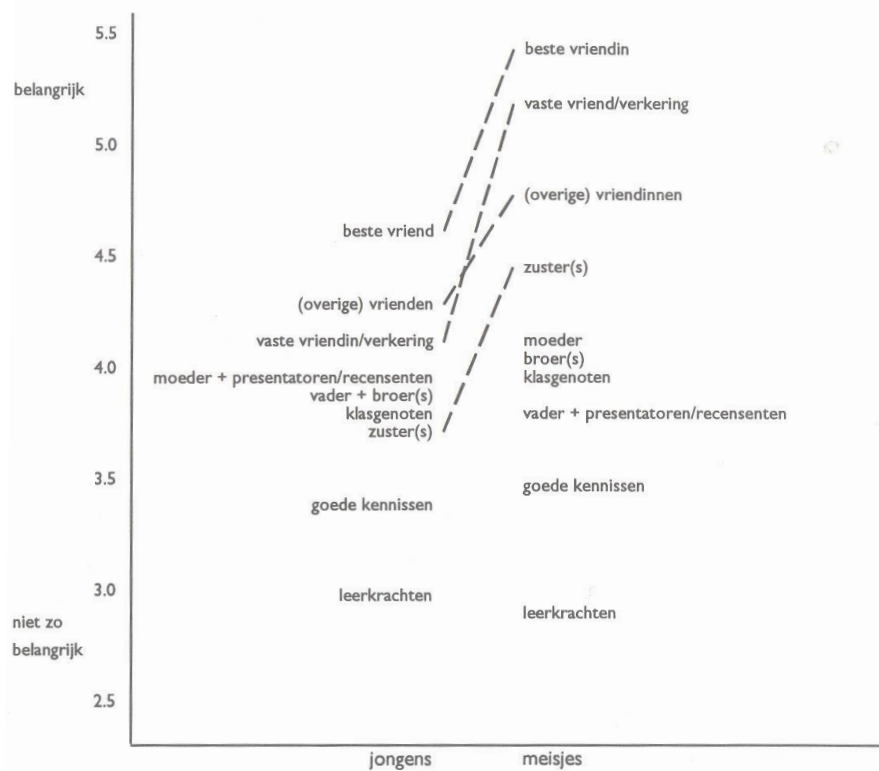
De meeste onderzoeken naar de smaak van jongeren beperken zich tot één enkel populair cluster van genres, zoals popmuziek (De Meyer e.a. 1980; Van Bork en Jacobs 1984), of concentreren zich op louter elitaire vormen van cultuurdeelname (De Waal 1989b; Schouten en Vinken 1989; Van Zuilen 1991). Weinig studies richten zich op meerdere interessevelden tegelijk, zoals lezen, popmuziek en kledingstijlen (Plaatsman 1988), of doen dit op een vluchtige wijze (Sikkema 1988). Ter Bogt (1990) is er als een van de weinigen in geslaagd om op basis van een kwalitatief onderzoek onder achtentachtig Utrechtse en Culemborgse jongeren een samenhangend beeld te geven van de vrijetijdspatronen van jongeren op de gebieden van televisie, muziek, lezen, cultuur en expressieve hobby's (zie ook Ter Bogt en Van Praag 1992). Evenals dat van Ter Bogt richt mijn onderzoek zich op een breed spectrum van interesses die variëren van elitair tot populair. Anders dan bij hem gaat mijn aandacht niet uit naar de smaak of voorkeur van jongeren op zichzelf, maar naar het persoonlijke netwerk waarin jongeren hun smaak ontwikkelen, in het bijzonder het spanningsveld tussen jongeren, hun ouders en beste vriend(in).

Ook buiten de kring van het jeugdonderzoek wordt de laatste tijd gewezen op de centrale rol van het persoonlijke netwerk bij de ontwikkeling van leefstijlen en cultuurdeelname (Ganzeboom 1989, 181). Het onderzoek hiernaar beperkt zich vooralsnog tot de invloed

van segmenten van het persoonlijke netwerk (zoals de levenspartner en vrienden) of tot een klein aantal, meestal elitaire genrevoorkeuren of culturele activiteiten (Van Beek en Knulst 1991; Maas 1991). Dergelijk onderzoek onder jongeren is gericht op de inbedding van hun voorkeuren in vriendengroepen of subculturen en, in het verlengde daarvan, op de onderlinge tegenstellingen tussen allerlei stijlgroepen (Janssen en Prins 1991). Begin jaren tachtig richtte de aandacht – in het voetspoor van het Engelse *Centre for Contemporary Cultural Studies* – zich vrijwel uitsluitend op spectaculaire jeugdculturen uit de woelige jaren zestig die rebelleerden tegen de oudercultuur (Hall en Jefferson 1976; Dieleman e.a. 1980; Abma 1980; *Jeugdkulturen* 1983; *Van de straat* 1991). Pas na verloop van tijd richtte men zich ook op minder opzienbarende jeugdculturen die zich juist conformeren aan de bestaande orde, zoals op de kledingstijlen van 'kakkers' en 'disco's' (De Waal 1989a). Op het gebied van jeugdstijlen is de aandacht verbreed van spanningen tussen ouders en jongeren naar fricties tussen allerlei jeugdgroepen. De opkomst van deze diversiteit aan jeugdstijlen lijkt uitvloeisel van een proces van verlenging van de jeugdfase, waarin jongeren alle ruimte krijgen (of nemen) voor de zoektocht naar hun eigen identiteit.

Een oriëntatie op de bestaande literatuur levert, opmerkelijk genoeg, weinig aanknopingspunten van concreet onderzoek naar de afstemming van allerhande interesses van jongeren op enerzijds hun leeftijdgenoten en anderzijds hun eigen ouders, een omissie die ik met mijn onderzoek heb getracht ongedaan te maken. De centrale vraag hiervan luidt: is er op smaakgebied nog wel sprake van een *parent-peer-conflict*, waarbij opgroeiende jongeren zich afzetten tegen hun ouders en zich richten op hun vrienden? Aan het onderzoek deden 644 jongeren mee (349 meisjes en 295 jongens), met

Figuur 1. Het belang van het persoonlijke netwerk voor jongeren op smaakgebied (muziek, lectuur, film/televisie, kunst/cultuur)

--- = significant verschil tussen overeenkomstige rolposities bij jongens en meisjes (t-test $p < .05$). Bij jongens en meisjes afzonderlijk zijn de verschillen tussen rolposities $> .2$ significant, met uitzondering van het verschil tussen moeder en zuster(s) bij jongens (t-test $p < .05$). De figuur biedt een samenvattend overzicht van alle mogelijke persoonlijke-netwerkrelaties (niet iedere jongere heeft natuurlijk verkering of een broer of zuster).

een gemiddelde leeftijd van 14,9 jaar. De schriftelijke vragenlijst werd afgenomen bij 313 tweede- en 331 vierdeklassers van vier scholen voor voortgezet onderwijs (verspreid over mavo, havo en vwo).¹

In eerste instantie wordt nagegaan hoe belangrijk voor jongeren op smaakgebied de beste vriend(in) en de vader en moeder zijn, vergeleken met andere personen uit hun persoonlijke netwerk. De smaakvoorkeuren van

jongeren voor niet minder dan eenentachtig genres en activiteiten worden in verband gebracht met de preferenties van hun ouders en beste vriend(in). Er worden daarbij vier smaakpatronen of cultuurstijlen onderscheiden die wederom aan die van anderen worden gerelateerd. Tenslotte worden er verklaringen gepresenteerd voor de interesses van jongeren voor de verschillende cultuurstijlen en, daarnaast, worden de

belangrijkste invloeden beschreven op de tendens onder jongeren tot conformisme op smaakgebied. Bij alle analyses gaat de aandacht uit naar het verschil in smaak tussen de seksen, een verschil dat Bourdieu (1984) verwaarloost.

2. Het belang van het persoonlijke netwerk

Jongeren gaven op een tienpuntsschaal aan hoe belangrijk personen zijn die een bepaalde rol in hun leven spelen (zoals moeder, vriend(in), kennissen, leraren) voor hun oriëntatie op de gebieden van 1. muziek, 2. lectuur, 3. film en televisie en 4. kunst en cultuur. Figuur 1 geeft een beeld van het belang van het persoonlijke netwerk voor jongeren op de vier smaakvelden te zamen.²

Meisjes dichten hun intieme kring van generatiegenoten – hun beste vriendin, vaste vriend, vriendinnen en zuster(s) – op smaakgebied een veel belangrijker rol toe dan jongens. Er bestaat geen verschil tussen jongens en meisjes als het gaat om personen die een meer secundaire rol spelen. Zo vinden jongens hun vader niet belangrijker dan meisjes, evenmin kennen meisjes hun moeder een grotere plaats toe dan jongens. In de familiale kring oriënteren meisjes zich meer op seksegenoten dan jongens: zij vinden hun moeder belangrijker dan hun vader, evenals hun zuster(s) vergeleken met hun broer(s), terwijl jongens geen onderscheid maken tussen ouders, evenmin als tussen broer(s) en zuster(s). Jongens ervaren al hun gezinsleden als even belangrijk, terwijl dit voor meisjes varieert: die vinden hun zuster(s) duidelijk het meest en hun vader het minst belangrijk.

Kijken we naar de vier smaakvelden afzonderlijk, dan is het verschil in belangrijkheid tussen beste vriend(in) en ouders het grootst op het gebied van muziek, dan film/televisie en vervolgens lectuur. Op het

vlak van kunst en cultuur ontlopen de beste vriend(in) en de beide ouders elkaar niet. Als het om kunstzaken gaat, wijzen jongeren eigenlijk niemand als belangrijk aan; en dat is te begrijpen omdat dit hele terrein, zoals we zullen zien, hun onverschillig laat. De ouders spelen, zo is de conclusie, op smaakgebied een relatief bescheiden rol, vergelijkbaar met die van klasgenoten en media-informanten, terwijl goede kennissen en leerkrachten een marginale rol spelen. De beste vriend(in) is zowel voor jongens als voor meisjes veruit de belangrijkste referentiepersoon, belangrijker nog dan de groep van (overige) vrienden of de persoon met wie men verkering heeft.³

In het vervolg van dit artikel staat de smaak van de onderzochte jongeren in relatie tot een deel van hun persoonlijke netwerk centraal: hun vader, moeder en hun beste vriend(in) van dezelfde sekse (slechts een op de tien jongeren mist zo'n relatie). Drukt de belangrijke positie die de beste vriend(in) inneemt zich ook uit in een verregaande smaakovereenkomst tussen vriend(inn)en? Staan de voorkeuren van ouders en jongeren wel zo haaks op elkaar als in beschouwingen over jeugdculturen wordt gesuggereerd?

3. De smaak van jongens en meisjes

verschillen in smaak tussen jongens en meisjes

De smaakvoorkeuren van jongeren zijn onderzocht aan de hand van eenentachtig genres en activiteiten, die de gebieden bestrijken van muziek, lectuur, film, televisie, kunst, cultuur en overige vormen van recreatie. Zonder de pretentie van volledigheid, komt zo een groot aantal belangrijk geachte interessevelden in het vizier. Jongeren gaven op een vijfpuntsschaal aan in hoeverre deze genres en activiteiten hen aanspreken, en ook in hoeverre dit zo is bij hun beste vriend(in) (van dezelfde sekse) en hun vader en moeder. Het

gaat dus om de waardering van jongeren voor deze genres en activiteiten, niet om hun gedragskeuzen op die gebieden. Tabel 1 (zie bijlage) biedt een overzicht van de resultaten. We nemen eerst de verschillen tussen de seksen onder de loep. Meisjes vinden niet minder dan zesenvestig (57 procent) genres en activiteiten leuker dan jongens, terwijl deze laatsten over drieëntwintig (28 procent) enthousiaster zijn. Slechts twaalf genres en activiteiten (15 procent) worden door beide seksen in gelijke mate gewaardeerd. De smaken van jongens en meisjes lopen volledig uiteen op leergebied en op het vlak van kunst, cultuur en (overige) recreatie; alleen sporten spreekt beide seksen gelijk aan.

Het verschil in smaak tussen de seksen verloopt volgens een voorspelbaar patroon. Vergeleken met meisjes zijn jongens veel meer te vinden voor (een verschil > .5): seksbladen en erotische films, boeken over technische onderwerpen en een technische hobby, oorlogs-, science-fiction- en avonturen/actiefilms en tenslotte sportprogramma's. Bij meisjes betreft de waslijst (in afnemende mate van verschil > .5 met jongens): vrouwenbladen, liefdesromans, romantische films, streekromans, geïllustreerde (familie)bladen, familieseries, jeugdboeken, schouwburgbezoek, lezen, poëzie, muziek maken/zingen, luistermuziek/*easy listening*, hitparademuziek, muziekbladen, bezoek disco/dansgelegenheid, cabaret, creatieve hobby en moderne/abstracte schilderkunst.

De smaak van jongens en meisjes loopt niet zo uiteen als we kijken naar de meest aansprekende genres en activiteiten (met een score > 3.3). De top-vier van muziek ziet er voor beiden hetzelfde uit: hitparade-, dans- en discomuziek, house en 'zwarte' muziek (rap, hiphop). Op leergebied zijn strips en avonturen-, oorlogs- en detectiveboeken bij beide seksen populair. Jongens lopen verder

alleen nog maar warm voor seksbladen, meisjes voor liefdesromans, muziekbladen en jeugdboeken. Wat film en televisie betreft staan avonturen- en actiefilms, lachfilms, comedyseries, popmuziekprogramma's en misdaad- en politseries op de voorkeurslijstjes van beide seksen. Bij jongens treffen we naast sportprogramma's nog oorlogs-, teken- en erotische films aan, bij meisjes romantische films, muziekfilms, familieseries en jongerenprogramma's. Kunst en cultuur blijkt volstrekt impopulair (geen enkele genre of activiteit komt ook maar in de buurt van het schaal midden). Ook al is het bereik van 'kunst' via de massamedia vele malen groter dan via de traditionele podia, de waardering wordt er niet hoger op (Knulst, 1992). De overige interesses komen weer redelijk overeen: de gedeelde belangstelling voor sporten, disco- en popconcertbezoek wordt voor jongens gecompleteerd met het bezoek van een sportwedstrijd, voor meisjes met muziek maken/zingen en een creatieve hobby.

de smaakvoorkeuren van jongeren vergeleken met die van hun beste vriend(in)

Vergelijken we de smaak van jongens/meisjes met die van hun beste vriend(in), dan valt op dat hun voorkeuren op geen enkel punt sterk uiteenlopen (een verschil > .5). De (significante) verschillen zijn klein, vrijwel altijd blijkt het eigen oordeel iets positiever dan dat wat aan de beste vriend(in) wordt toegeschreven; vooral jongens vertonen deze tendens (in 37 procent van hun oordelen). Tussen vriendinnen lopen de smaakoordelen nagenoeg parallel (in 84 procent van de genres en activiteiten). Dit beeld wordt bevestigd door de hoge correlaties tussen de smaak van meisjes en hun beste vriendin (hiervan wordt geen tabel gegeven): niet minder dan 85 procent van de correlaties is hoger dan .60. Op smaakgebied zijn vriendinnen – in ieder geval in de ogen van een van hen – twee handen

op één buik. Het gros van de correlaties tussen vrienden is lager dan bij meisjes, maar niettemin aanzienlijk (88 procent boven .50).

4. Generatieverschillen in smaak voorkeuren

de smaak van ouders

Jongens en meisjes hebben globaal gezien dezelfde taxatie van de smaak van hun ouders. Er is echter één opvallend verschil: in niet minder dan de helft van het aantal genres en activiteiten schatten meisjes het enthousiasme van zowel hun vader als dat van hun moeder iets hoger in dan jongens. Slechts in enkele gevallen ligt dit andersom; zo denken meisjes meer dan jongens dat seksbladen en erotische films hun vader koud laten. Hoe seksespecifiek is het smaakverschil tussen ouders in de ogen van jongeren? Jongeren signaleren een smaakovereenkomst tussen ouders voor de helft van de genres en activiteiten, meisjes iets minder omdat ze meer dan jongens denken dat hun moeder iets leuker vindt dan hun vader. De grootste verschillen tussen ouders concentreren zich voor moeders rond een romantisch cluster: vrouwenbladen, liefdes- en streekromans, romantische films en geïllustreerde (familie)bladen. Bij vaders draait het om sport-techniek-seks-geweld: het bezoeken van sportwedstrijden en sportprogramma's, boeken over technische onderwerpen en een technische hobby, seksbladen en oorlogsfilms. De smaak van vaders en moeders correspondeert aanzienlijk met elkaar als we kijken naar de vijf meest populaire zaken: de interesse voor krant, journaal, lachfilms en 'gouwe ouwe' delen ouders met elkaar; voor moeders komen daar vrouwenbladen bij, voor vaders sportprogramma's. Ondanks alle smaakverschillen tussen vaders en moeders staan ouders in de ogen van jongeren tolerant tegenover elkaars

smaak: de bestaande voorkeuren blijken (significant) positief met elkaar samen te hangen; 88 procent van de correlaties is zelfs hoger dan .40. Dat betekent dat naarmate moeders bijvoorbeeld enthousiaster zijn over familiebladen, vaders dat – zij het op gepaste afstand – eveneens zijn. In de ogen van hun kinderen blijken ouders zich niet tegen elkaars smaak af te zetten.

de smaak van jongeren vergeleken met die van hun ouders

Als de smaak van jongeren wordt vergeleken met de ouder van dezelfde sekse, dan vinden jongens bijna de helft van de genres en activiteiten leuker dan vaders, die in zo'n 40 procent van de gevallen positiever zijn dan zonen; dit is ook zo bij dochters en moeders. Als we ons tot de grootste verschillen (> 1) beperken, dan zijn jongeren op muziekgebied enthousiaster dan de ouder van dezelfde sekse over: het naar muziek luisteren, dans- en discomuziek, hitparademuziek, house en 'zwarte' muziek (rap, hiphop); daar komt voor jongens (vergeleken met vaders) nog hardrock of *heavy metal* bij. De beide ouders zijn daarentegen veel positiever over 'gouwe ouwe' (de muziek uit hun eigen jeugd); bovendien voelen vaders (vergeleken met jongens) veel meer voor klassieke muziek. Op leergebied zijn zowel jongens als meisjes veel positiever over strips en muziekbladen; meisjes bovendien nog over jeugdboeken. Beide ouders appreciëren de krant veel meer dan hun kinderen. Op het vlak van film en televisie zijn jongeren veel positiever dan de ouder van dezelfde sekse over bioscoop en popmuziekprogramma's; met name voor jongens komen daar televisie kijken, tekenfilms en jongerenprogramma's bij. De beide ouders hebben op hun beurt een duidelijke voorkeur voor het journaal. Op het gebied van kunst en cultuur zijn er geen onderdelen die jongeren meer waarderen dan de ouder van

dezelfde sekse. Jongeren lopen warmer voor disco en popconcert, meisjes bovendien nog voor sporten.

De smaakvoorkeuren van de generaties blijken behoorlijk te divergeren. De smaken van jongens en ouders lopen in 30 procent van de genres en activiteiten sterk uiteen (een verschil > 1; vaders: 23 procent, moeders: 37 procent). Bij meisjes is dit het geval bij 25 procent van de genres en activiteiten (vaders: 31 procent, moeders: 20 procent). De bijzondere interesses van jongeren wijken eveneens af van die van hun ouders, als we de genoemde favorietenlijstjes van jongeren met die van beide ouders vergelijken (met een score > 3.3). Alleen lachfilms en comedyseries staan zowel bij jongens als bij beide ouders op de voorkeurslijst; met vaders delen jongens daarnaast nog de uitgesproken belangstelling voor avonturen- en actiefilms, sportprogramma's en sporten. Bij de toplistjes van meisjes signaleren we alleen overeenkomsten met vaders wat betreft lachfilms, avonturen- en actiefilms en sporten; met moeders betreft dat liefdesromans, romantische films, lachfilms en comedyseries.

De conclusie is duidelijk: op veel punten verschillen de voorkeuren van jongeren en ouders. Maar in hoeverre is er sprake van een werkelijke oppositie in smaak tussen de twee generaties? Zo'n tegenstelling zou zich moeten uitdrukken in een reeks negatieve correlaties tussen beider smaken. Op grond van het onderzoek blijkt dit geenszins zo te zijn. Op een enkele uitzondering na (2 procent) zijn alle correlaties tussen de smaken van jongeren en die van hun ouders beduidend positief, zij het lager dan tussen jongeren en hun beste vriend(in); ruim driekwart van de verbanden is niettemin hoger dan .30. Volgens Van Beek en Knulst (1991) neemt de moeder een bijzondere positie in als cultuuroverdrager voor zowel dochters als zonen.⁴ Uit mijn onderzoek blijkt

echter dat de samenhang in smaak tussen de generaties over een brede (populair-culturele) linie langs seksespecifieke lijnen loopt: de smaak van meisjes hangt bij 88 procent van de genres en activiteiten sterker samen met die van hun moeder dan met hun vader; bij jongens is dat in driekwart van de gevallen zo met hun vader, ook als het om kunst en cultuur gaat. Tussen dochters en moeders is de samenhang sterker dan tussen zoons en vaders (in 70 procent van de gevallen). De smaak van meisjes spoort in het algemeen meer dan die van jongens met de smaak van hun beide ouders (bij meisjes is 60 procent van alle correlaties hoger dan bij jongens). De interesses van ouders en kinderen sporen het meest met elkaar op het veld van kunst en cultuur. Dat is evenwel een gebied waarvoor niemand warm loopt, jongens wel het minst van allen. Dat stemt niet optimistisch over de cultuuroverdracht in het gezin.

5. Vier cultuurstijlen

In leefstijlanalyses wordt getracht leefstijl- en smaakpatronen te onderscheiden die de verschillen tussen sociale posities symboliseren (Ganzeboom 1988). Ook in onderzoek naar jeugdculturen is men op zoek naar jongerengroepen die zich van elkaar onderscheiden op basis van onder meer kleding, haardracht en muziekvoorkeuren; zoals punkers, kakkers, disco's, alternatievelingen, hardrockers, skinheads en 'doorsnee' (Janssen en Prins 1991). Volgens sommige onderzoekers treedt er bij de jeugd een fragmentatie van leefstijlgroepen op omdat jongeren steeds meer hun eigen stijl 'in elkaar knutselen' (Janssen 1987). Dan zou er nog maar weinig lijn te ontdekken zijn in de smaak van jongeren op diverse gebieden.

Zijn de voorkeuren van jongeren wat betreft de hier onderzochte eenentachtig genres en activiteiten te herleiden tot bepaalde hoofdpatronen? Uit een door mij verricht onderzoek in 1989 bleek dat de smaak van

jongeren zich langs twee assen laat ordenen: enerzijds bestaat er een elitaire tegenover een populaire smaak, anderzijds een sterk door de sekse gekleurde voorkeur (Van Wel en Van der Gouwe 1990). In de lijn van dit resultaat blijkt thans uit factoranalyses dat ruim de helft van de eenentachtig genres en activiteiten onder vier hoofdpatronen valt. Er bestaat een klassieke elitaire belangstellingssfeer, een interesse voor de moderne 'informatiecultuur', een romantische en een door mij als 'vriël' gekarakteriseerde cultuurstijl (tabel 2, zie bijlage).⁵ Drie van deze cultuurstijlen werden al eerder gevonden, de vierde – informatiecultuur – kan thans worden vastgesteld door uitbreiding van het aantal onderzochte genres en activiteiten. Gezien de rol die de moderne massamedia spelen op het gebied van informatieverbreiding lijkt deze toevoeging zinvol.

Hoe hangen de vier onderscheiden cultuurstijlen met elkaar samen? Tabel 3 (zie bijlage) laat zien dat de elitaire en de informatiecultuur onderling sterk samenhangen, dit geldt zowel voor jongens als voor meisjes. Van een scherpe tegenstelling tussen de 'hogere' cultuur en de massacultuur is bij jongeren geen sprake; belangstelling voor de elitaire en informatiecultuur hangt in de regel zwak positief samen met de romantische en viriele cultuur. Bij jongens en meisjes afzonderlijk bestaat er geen tegenstelling tussen hun romantische en viriele interesses. Die tegenstelling bestaat er wel tussen de seksen: de viriele cultuurstijl, die draait om zaken als sport-techniek-seks-geweld, treffen we vooral bij jongens aan, de romantische bij meisjes. Wat betreft de belangstelling voor de elitaire cultuurstijl zijn meisjes duidelijk in de meerderheid (Chi-kwadraat: $p < .001$).

Welke combinatie van smaakvoorkeuren komt bij jongeren het meest voor?⁶ Van de onderzochte jongeren heeft 77 procent absoluut

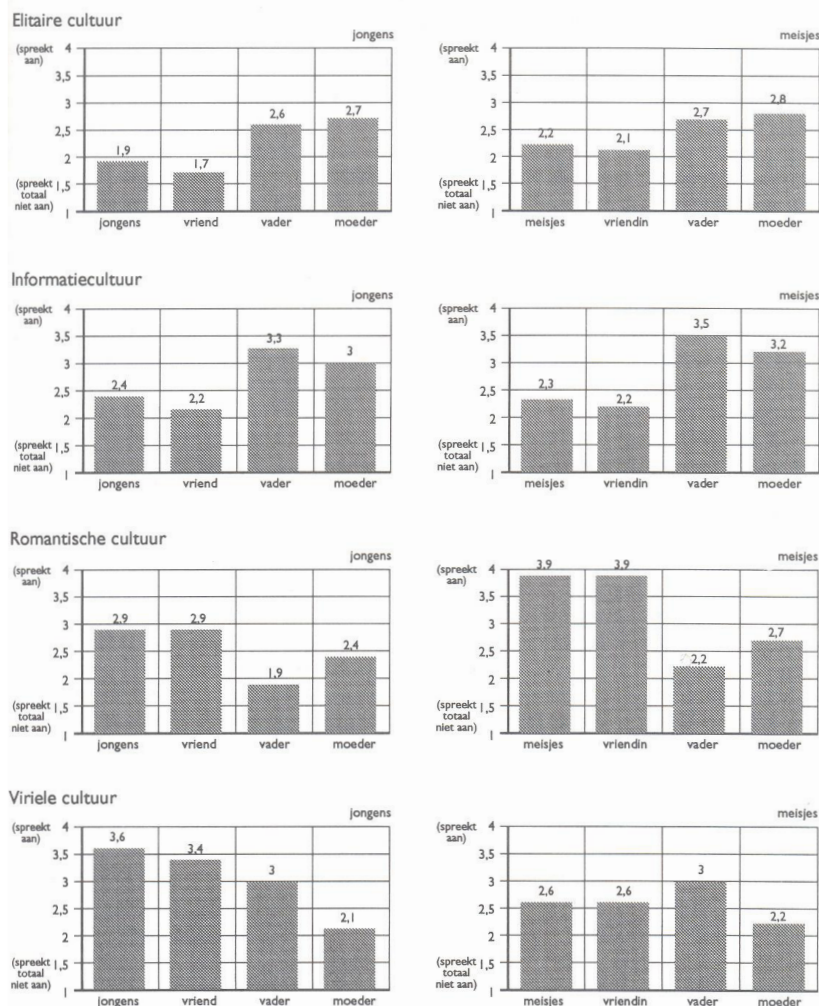
geen belangstelling voor de elitaire en informatiecultuur. Een op de vijf jongeren heeft een brede populaire belangstelling voor zowel romantische als viriele genres en activiteiten, zonder enige interesse voor de elitaire en informatiecultuur. Voor louter romantische zaken valt 32 procent (waarvan 94 procent meisje is), terwijl 17 procent uitsluitend een viriele voorkeur heeft (hiervan is 94 procent jongen). Een kleine groep (8 procent) stelt zich op als 'cultuurbarbaar' en loopt nergens voor warm. De resterende 23 procent jongeren heeft – los van hun smaak op het romantische en viriele vlak – belangstelling voor ofwel het elitaire én het informatieve cultuurdomein (5 procent), ofwel voor een van deze twee (voor de elitaire cultuur 5 procent en voor de informatiecultuur 13 procent). Niet meer dan 10 procent van de jongeren (waarvan bijna driekwart meisje is) brengt interesse op voor het veld van elitaire genres en activiteiten. Er is werk aan de winkel voor de hoeders van Kunst en Cultuur.

6. De cultuurstijlen van jongeren, hun beste vriend(in) en hun ouders

De vier cultuurstijlen herkennen jongeren ook bij hun beste vriend(in) en ouders.⁷ Deze worden – vanuit het gezichtspunt van jongeren – op hoofdpunten met elkaar vergeleken, waar dit in het voorafgaande al is gedaan voor de eenentachtig genres en activiteiten afzonderlijk. Eerdere conclusies over de samenhang tussen de smaak van jongeren, hun ouders en beste vriend(in) worden thans aangescherpt tot de vier cultuurstijlen (figuur 2).

Jongeren hebben duidelijk minder affiniteit met de elitaire en informatiecultuur dan ouders. Ze zeggen er wel iets minder afkeer van te hebben dan hun beste vriend(in). Meisjes hebben minder hekel aan het elitaire domein dan jongens, een veld waarvoor moeders iets

Figuur 2. De cultuurstijlen van jongens en meisjes en die van de beste vriend(in), vader en moeder (gemiddelden).

Gemiddelden: 1 = spreekt totaal niet aan; 5 = spreekt zeer aan.

Verschillen tussen gemiddelden groter of gelijk aan .1 zijn in de regel significant (t-test: $p < .05$).

meer interesse blijken op te brengen dan vaders. Jongens reageren op hun beurt iets minder afwijzend op de informatiecultuur dan meisjes, terwijl vaders er meer belangstelling voor hebben dan moeders. Overigens bestaat hiervoor ook bij moeders veel interesse; de informatiecultuur scoort zowel bij de vader als de moeder het hoogst (krant en journaal zijn bij beiden favoriet). Jongeren zijn naar hun opgave veel enthousiaster over de romantische cultuurstijl dan ouders. Bij meisjes komt deze op de eerste plaats. Meisjes schatten de smaak van ouders ook een behoorlijk stuk romantischer in dan jongens. Bij jongens staat de viriele cultuurstijl nummer een. Ze schrijven zichzelf een sterkere voorkeur op dit vlak toe dan hun beste vriend. Het verschil tussen de seksen in romantische en viriele voorkeuren signaleren jongeren ook bij de vorige generatie. De cultuurstijlen van jongens correleren hoog met die van hun beste vriend. Tussen vriendinnen zijn de verbanden over de hele linie nog sterker dan tussen vrienden.

Kijken we in tabel 4 (zie bijlage) naar de absolute verschilcores van de cultuurstijlen van jongeren en hun vriend(in), dan zien we dat de smaak van jongeren gemiddeld slechts een half procent afwijkt van die van hun vriend(in). Uitgezonderd het elitaire gebied, is de smaak van vriendinnen meer op elkaar afgestemd dan van vrienden. Of projectie van de eigen smaak op die van de vriend(in) een rol van betekenis speelt, kan slechts worden onderzocht als hun vriend(in) rechtstreeks naar zijn of haar voorkeuren wordt gevraagd. Ik stel thans alleen vast dat jongeren in hun eigen ogen vrijwel hetzelfde reageren op de cultuurstijlen als hun beste vriend(in).

Ook met hun beide ouders hangen de cultuurstijlen van jongeren positief samen, hoewel minder sterk dan met hun vriend(in). De samenhang in cultuurstijlen tussen de generaties loopt langs seksespecifieke lijnen.

De smaak van meisjes spoort meer met die van hun moeder, terwijl die van jongens meer samenhangt met hun vaders voorkeuren (uitgezonderd de elitaire cultuurstijl). De samenhang tussen de cultuurstijlen van dochters en moeders blijkt sterker dan tussen zonen en vaders. Dit neemt overigens niet weg dat er tussen de generaties behoorlijke smaakverschillen bestaan. Kijken we in tabel 4 naar de absolute verschilcores, dan blijken de smaakverschillen tussen jongeren en hun ouders veel groter dan tussen vriend(inn)en; vooral op romantisch gebied loopt de smaak van de beide generaties uiteen. Meisjes wijken minder dan jongens af van de smaak van hun moeder op elitaire, romantisch en viriel vlak, terwijl jongens vergeleken met meisjes minder ver afstaan van de smaak van hun vader op informatief en romantisch gebied. Ook al bestaan er dus duidelijke smaakverschillen tussen de generaties, we kunnen op basis van bovenstaande gegevens vaststellen dat jongeren zich geenszins afzetten tegen de interesses van hun ouders. Integendeel, ze staan er eerder tolerant tegenover. De vier cultuurstijlen van jongeren hangen immers positief samen met die van hun ouders. Hun smaak spoort met die van hun vader en moeder, zij het veelal op gepaste afstand.

7. Een verklaring voor de cultuurstijlen

Waardoor kan bij jongeren de interesse voor de verschillende cultuurstijlen worden verklaard? Bloeit bijvoorbeeld hun belangstelling voor kunst en cultuur op in een goede verstandhouding met ouders, terwijl populaire voorkeuren floreren in een hechte vriendschapsband? De geconstateerde smaakverschillen onder jongeren lijken afhankelijk van factoren die moeilijk vanuit een individueel perspectief ('ieder zijn eigen smaak') kunnen worden begrepen. Zo vertonen meisjes een sterke voorkeur voor de

romantische en jongens voor de viriele cultuurstijl. Naast sekse kunnen ook andere achtergrondvariabelen invloed uitoefenen op de vier cultuurstijlen, leeftijd en opleiding bijvoorbeeld. Het kan zijn dat men pas na de nodige scholing de elitaire cultuurstijl leert waarderen; dus na het verwerven van een zekere culturele competentie – een factor die Bourdieu (1984) aanduidt met cultureel kapitaal. Ook de overdracht van cultureel kapitaal in huiselijke kring kan – naast het onderwijs – van doorslaggevende betekenis zijn voor de cultuurstijlen die jongeren zich eigen maken – een overdracht die Bourdieu (1989, 124) bestempelt tot ‘de best verborgen en sociaal meest doorslaggevende educatieve investering’. Het opleidingsniveau van de ouders kan een gezinsklimaat met zich meebrengen waarin bepaalde interesses van opgroeiende kinderen beter gedijen dan andere. We komen zo naast sekse tot vier achtergrondvariabelen die kunnen bijdragen aan de verklaring van de cultuurstijlen: leeftijd, het opleidingsniveau van zowel jongeren als dat van hun vader en moeder.

Gezien de samenhang in smaak tussen jongeren, hun beste vriend(in) en hun ouders ligt het voor de hand de invloed van het persoonlijke netwerk als verklarende variabele in de analyse te betrekken. Jongeren staan vermoedelijk opener voor de interesses van hun ouders naarmate zij een betere verstandhouding met hen hebben. Ze zullen eerder worden beïnvloed door de voorkeuren van een vriend(in) als zij met die persoon een bijzonder hechte relatie hebben. Om de band van jongeren met hun ouders en leeftijdgenoten te onderzoeken heb ik de schalen ‘band met vader, moeder en beste vriend(in)’ ontwikkeld.⁸ De schalen meten de mate van betrokkenheid van jongeren op deze personen uit hun directe omgeving. Daarbij moet evenwel worden aangetekend dat de invloed beperkt kan zijn tot

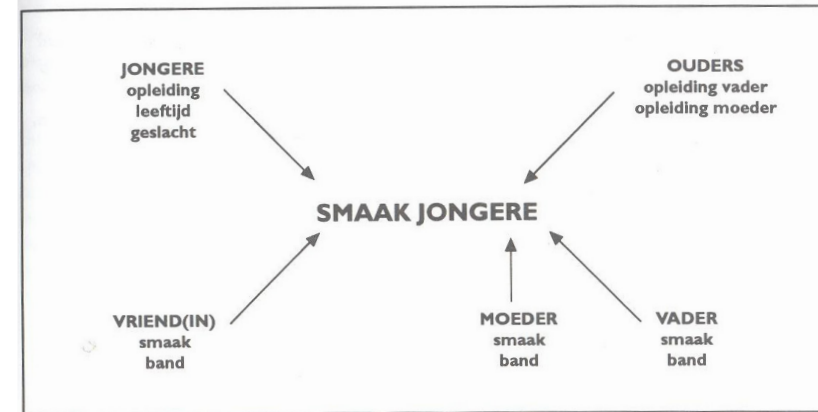
bepaalde belangstellingssferen. Het is mogelijk dat de interesse van jongeren voor de elitaire en de informatiecultuur vooral voortvloeit uit hun goede verstandhouding met hun ouders, terwijl hun romantische en viriele voorkeuren gedijen in hechte vriendschapsrelaties.

Er zijn bij jongens en meisjes afzonderlijk telkens twee reeksen regressieanalyses uitgevoerd (tabel 5, zie bijlage). Bij de eerste (A) gaat het om de effecten van de vier achtergrondvariabelen en de schalen ‘band met vader, moeder en beste vriend(in)’ op de cultuurstijlen van jongens en meisjes; bij de tweede (B) zijn de (corresponderende) voorkeuren van de ouders en vriend(in) als verklarende variabelen toegevoegd. Omdat er strikt genomen geen uitsluitel kan worden gegeven over de richting van de beïnvloeding in smaak tussen jongeren en anderen, presenteer ik analyse B afzonderlijk en met het nodige voorbehoud. Figuur 3 biedt een schema van de samenhang tussen de smaak van jongeren en de gebruikte achtergrond- en verklarende variabelen.

Eerst worden de samenhangen beschreven vanuit verklaringmodel A. Leeftijd levert een belangrijke bijdrage aan de verklaring van de interesse voor de elitaire cultuur; vooral de wat oudere meisjes staan hiervoor meer open dan jongere (hun leeftijd varieert van dertien tot zeventien jaar). De hoogte van de opleiding (mavo/havo/vwo) heeft alleen bij meisjes een duidelijk positieve invloed op hun elitaire belangstelling. Het opleidingsniveau van de moeder heeft bij jongeren een licht effect op hun elitaire smaak. Een goede verstandhouding met de vader wakkert de smaak van zowel jongens als meisjes in elitaire richting aan.

Bij de belangstelling voor de informatiecultuur is de leeftijd van beduidende invloed; oudere leerlingen staan er veel positiever tegenover. Ook een hoge opleiding stimuleert de

Figuur 3. Schema van de samenhang tussen de smaak van jongeren en de achtergrond- en verklarende variabelen

interesse op dit vlak.⁹ Bij meisjes wordt de interesse voor de informatiecultuur gevoed door een goede band met hun vader. Het enthousiasme voor de romantische en viriele cultuurstijl blijkt zowel bij jongens als bij meisjes te floreren in een hechte vriendschapsband. De romantische interesse staat bij meisjes enigszins onder invloed van een educatief gezinsklimaat dat wordt gekenmerkt door een lage opleiding van de vader. Bij de viriele cultuurstijl wordt nog een leeftijdseffect vastgesteld (jongere jongens zijn enthousiaster dan oudere) en bij meisjes een opleidingseffect (hoger opgeleide meisjes zijn hierover positiever).

Uit deze analyse blijkt dat zowel jongens als meisjes door een goede verstandhouding met hun vader opener staan voor de elitaire cultuur; ook bij de informatiecultuur is dit zo, maar alleen voor meisjes. Een hechte vriendschapsband beïnvloedt hun smaak in romantische en viriele richting. Hoe wijzigt zich het beeld van deze samenhangen als we de invloed die uitgaat van de smaak van de ouders en beste vriend(in) in de analyse betrekken? Analyse B laat zien dat in dat geval de smaak

van de beste vriend(in) grotendeels de verklaring naar zich toetrekt, zowel bij jongens als bij meisjes en voor alle vier cultuurstijlen. De in analyse A geconstateerde samenhangen verdwijnen of worden aanzienlijk afgezwakt. Dat betekent dat de invloed van deze variabelen geheel of gedeeltelijk verloopt via de toegevoegde smaakvariabelen van personen uit het persoonlijke netwerk van jongeren. De voorbeeldwerking die uitgaat van de smaak van de ouders is beduidend minder dan van die van de beste vriend(in). Hun invloed loopt vooral langs seksespecifieke lijnen: op alle interessevelden speelt de smaak van de vader een stimulerende rol voor de zoon, die van de moeder voor de dochter. Maar de beste vriend of vriendin is wel tweemaal zo belangrijk als de ouder van dezelfde sekse. Een enthousiasmerende vriend(in) overschaduwde alles en iedereen.

8. Conformisme aan het persoonlijke netwerk op smaakgebied

We hebben gezien dat de smaak van jongeren bijna volledig overeenkomt met de voorkeuren van de beste vriend(in). Jongeren kunnen

vriendschappen aanknopen op basis van gedeelde interesses, terwijl er ook sprake kan zijn van al dan niet wederzijdse beïnvloeding; het onderzoek biedt hierover geen uitsluitel. Wel kan worden nagegaan of er van een hechte band met vriend(inn)en of ouders een zekere druk uitgaat op jongeren om dezelfde voorkeuren te koesteren. En conformeren oudere leerlingen zich minder aan hun directe sociale omgeving dan jongere? Om dit te onderzoeken wordt de overeenkomst in smaak van jongeren met anderen als maat voor conformisme gehanteerd (dat wil zeggen, de absolute verschilcores; zie tabel 4). Dezelfde achtergrond- en verklarende variabelen worden gebruikt als eerder bij analyse A.¹⁰

Er zijn vierentwintig regressieanalyses uitgevoerd (betreffende conformisme van jongens en meisjes op de vier cultuurstijlgebieden aan de beste vriend(in), vader en moeder). Zonder hiervan een tabel te geven, worden de belangrijkste invloeden op smaakconformisme beschreven. De veronderstelling dat een hechte band met de vader, moeder en beste vriend(in) een belangrijke verklarende factor is voor een conformistische houding van jongeren ten opzichte van hun smaak, blijkt juist. Zowel bij jongens als bij meisjes is dit zo in relatie tot de beste vriend(in) met uitzondering van de belangstelling voor de elitaire sfeer. Ook een goede band met de moeder werkt conformerend op de smaak van jongens en meisjes, met uitzondering bij jongens van het romantische domein en bij meisjes van het informatieculturele veld. Een goede relatie met de vader beïnvloedt de smaak van meisjes op alle fronten in een richting die overeenkomt met de zijne; bij jongens is dat alleen zo op het viriele vlak. Bij meisjes wordt een van de vader afwijkende smaak (afgezien van het elitaire domein) versterkt door een hechte band met een vriendin.

Bij de verklaring van een van ouders afwijkende elitaire cultuurstijl speelt de opleiding van ouders een rol: hoe hoger die is, hoe meer de elitaire belangstelling uiteenloopt. Bij meisjes geldt dit ook voor het veld van de informatiecultuur. Naarmate meisjes zelf een hogere opleiding volgen, conformeren ze zich meer aan de informatieculturele interesse van beide ouders.

Bij meisjes is de leeftijd van invloed op hun conformistische houding ten opzichte van hun vriendin; naarmate vriendinnen jonger zijn, komt hun smaak meer met elkaar overeen (met uitzondering van de romantische cultuurstijl). Bij jongens blijkt de leeftijdsfactor geen rol te spelen. Oudere leerlingen ontwikkelen in geen enkel opzicht een meer individuele, non-conformistische smaak die van hun ouders afwijkt. De verschillen in smaak tussen de generaties lopen in de adolescentie niet verder uiteen. Overigens is de hoeveelheid variantie in conformisme die door de achtergrond- en verklarende variabelen te zamen wordt verklaard, meesttijds klein. Dit betekent dat er onder jongeren veel verschillen in conformisme op smaakgebied bestaan die weinig met deze variabelen van doen hebben.¹¹

Strekt de tendens tot conformisme onder jongeren zich uit tot de eigen en de vorige generatie, of gaat conformisme van jongeren aan elkaars smaak gepaard met een zich afzetten tegen de interesses van hun ouders? Om dit te onderzoeken zijn de vier conformismescores in relatie tot de beste vriend(in), vader en moeder samengevoegd tot voor ieder één maat voor conformisme.¹²

Tabel 6 (zie bijlage) laat zien dat het zich conformeren aan de smaak van de vader en de moeder hand in hand gaan. Meisjes die zich voegen naar de smaak van hun ouders vertonen deze neiging ook bij hun beste vriend(in); bij jongens is deze relatie zwak positief (niet

significant). Van een *parent-peer-conflict* is op smaakgebied geen sprake: een sterke oriëntatie op de smaak van de beste vriend(in) gaat niet gepaard met een afkerige houding tegenover de interesses van ouders.

9. Slotbeschouwing: smaak zoekt smaak

Smaak functioneert niet alleen als sociaal distinctiemiddel, zoals Bourdieu (1984) heeft aangetoond, maar ook als middel tot sociale cohesie. Het distinctieproces heeft als keerzijde de druk tot cultureel conformisme aan het persoonlijke netwerk waartoe men wil behoren of behoort. Op grond van het hier gepresenteerde onderzoek kan worden vastgesteld dat een dergelijke conformistische tendens sterk leeft onder jongeren, vooral als ze op goede voet staan met mensen die een belangrijke rol in hun leven spelen, zoals hun ouders en beste vriend(in). Jongeren stemmen hun eigen smaak af op die van hun beste vriend(in); deze is op smaakgebied het belangrijkste referentiepunt uit hun directe omgeving. De smaak van jongeren komt op een verbluffend aantal interessevelden overeen met die van hun beste vriend(in). Vooral de cultuurstijlen van vriendinnen lopen met elkaar in de pas, zelfs meer nog dan tussen vrienden: smaak zoekt smaak. Met hun ouders, die voor jongeren op het vlak van smaak niet zo'n sleutelpositie innemen, sporen de interesses van jongeren eveneens, zij het minder dan met hun vriend(inn)en. Ook al bestaan er beduidende smaakverschillen tussen de generaties, zoals op het romantische vlak, vastgesteld kan worden dat jongeren zich niet afzetten tegen de smaak van hun ouders. Na alle verhalen sinds de jaren zestig over jeugdculturen die zich keren tegen de oudere generatie, blijkt dat smaakverschillen geen polariserende factor vormen tussen de generaties. Eerder dan van een generatieconflict is er op smaakgebied sprake

van een tolerante houding van jongeren tegenover hun ouders, die vermoedelijk wederzijds is. De Swaan (1991, 118) kan zijn rebelse adolescentencultuur genoegzaam vergeten. Om een bekend gezegde te parafraseren: over smaak wordt thuis niet massaal getwist.

De afgelopen jaren wordt door een aantal auteurs de rol die het gezin speelt in het proces van cultuuroverdracht benadrukt (Ganzeboom en De Graaf 1991; Maas e.a. 1990; Ganzeboom 1992), terwijl anderen de school een belangrijke plaats toekennen (Knulst 1989, 33). Uit mijn onderzoek blijkt de kwaliteit van de relatie met de vader van invloed te zijn op de belangstelling van jongeren voor de elitaire cultuur, niet die met de moeder. Wel is het zo dat moeders met een hoge opleiding voor een cultureel gezinsklimaat zorgen waarin de elitaire interesse van jongeren kan gedijen. Alleen bij meisjes – en niet bij jongens – is het niveau van het onderwijs een factor van betekenis voor de verklaring van hun elitaire belangstelling. Leerlingen hebben hiervoor weliswaar weinig interesse, maar deze neemt wel toe als ze wat ouder worden. Dat meisjes meer interesse hebben voor kunst en cultuur wordt ook door ander onderzoek bevestigd (Ter Bogt 1990). Vaders met belangstelling voor de elitaire cultuur geven jongens een duw in deze richting, terwijl moeders dat bij meisjes doen. Al deze verbanden vallen echter in het niet bij de invloed die uitgaat van een vriend of vriendin die warm loopt voor het elitaire bolwerk van kunst en cultuur. Maar in de regel houden jongeren elkaar juist daarvan af; want 'Daar ga je toch niet heen?' (De Waal 1989b). Doordat dit onderzoek zich uitstrekt tot een breed scala van interesses, wordt beter zicht verkregen op de gespannen verhouding tussen 'hogere' cultuurstijlen en de massacultuur. Die spanning blijkt, verrassend genoeg, onder

jongeren zelf weinig te leven; zij ervaren geen uitgesproken tegenstelling tussen enerzijds de elitaire en informatiecultuur, en anderzijds de romantische en viriele cultuur. Dat ze echter een duidelijke voorkeur voor deze laatste twee cultuurstijlen hebben, wordt in dit onderzoek nadrukkelijk bevestigd.

Op het populaire vlak gaapt er een kloof tussen de seksen: meisjes koesteren romantische, jongens viriele voorkeuren. Een hechte vriendschapsband (tussen vriend(inn)en van gelijke sekse) wakkert hun enthousiasme op deze terreinen aan. De populaire voorkeuren van jongeren zijn geënt op stereotiepe vormen van mannelijkheid en vrouwelijkheid. Vooralsnog is het emancipatieproces aan de smaak van jongeren voorbijgegaan. Het hardnekkige beeld van de jeugd die zich massaal afzet tegen de smaak van de vorige generatie kan in het museum van de jaren zestig worden bijgezet. Het is overigens de vraag of dit beeld ooit meer is geweest dan een mythe die door de media werd gelanceerd. Hoe dit ook zij, jongeren die heden ten dage een eigenzinnige, non-conformistische cultuurstijl willen ontwikkelen, zullen zich niet alleen moeten keren tegen de smaak van representanten uit hun directe omgeving van de vorige maar ook van die van de eigen generatie.

Noten

- Ik dank de scholengemeenschappen van Gemert, Hilversum, Schoonhoven en Heerhugowaard voor hun medewerking. Aan het onderzoek werd deelgenomen door Tineke van Rooijen.
- Uit afzonderlijke factoranalyses voor elk van de elf rolposities blijkt dat de scores van de vier smaakdomeinen goed schaalbaar zijn. De betrouwbaarheid (Cronbachs α) varieert van .73 tot .85.
- Meeus (1990) vond dat bij jongeren van 15-17 jaar de sociale steun van vrienden in de vrijetijdssfeer groter is dan van de ouders, terwijl de moeder de belangrijkste persoon is voor het relationele domein en de vader voor schoolkwesties. In zijn onderzoek blijkt de moeder belangrijker te zijn dan de vader op vrijetijdsgebied; op de hier onderzochte smaakgebieden geldt dit alleen voor meisjes.
- Van Beek en Knulst (1991) brengen de participatie van jongeren aan vier genres van amateuristische kunstbeoefening, twee vormen van receptieve cultuurdeelname en sportbeoefening in verband met de participatie van hun ouders. Zij vinden een grotere congruentie tussen het gedrag van de moeder en dat van haar kinderen dan tussen het gedrag van de vader en dat van zijn kinderen (zowel dochters als zonen).
- Relevante statistische informatie factoranalyses:
 - elitaire cultuur (n = 524): eigenwaarde: 5.69; pct. verklaarde variantie: 43.7; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .89;
 - informatiecultuur (n = 550): eigenwaarde: 3.67; pct. verklaarde variantie: 45.9; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .83;
 - romantische cultuur (n = 576): eigenwaarde: 4.42; pct. verklaarde variantie: 40.2; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .85;
 - viriele cultuur (n = 571): eigenwaarde: 3.81; pct. verklaarde variantie: 34.6; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .80.
- Gedichotomiseerd rond het schaal midden van de vier cultuurstijlen zijn er zestien groepen gevormd van al dan niet hoge scoorders op een combinatie van cultuurstijlen.
- De betrouwbaarheid (Cronbachs α) van de schalen voor de vier cultuurstijlen varieert bij de beste vriend(in) en de ouders van .69 tot .89.
- De zeven uitspraken van de schalen 'band met vader' en 'band met moeder' zijn (met wisselende persoonsaanduiding) identiek. De antwoorden varieerden op een vijfpuntsschaal van 1. 'helemaal niet mee eens' tot 5. 'helemaal mee eens':
 - a. Van mijn vader/moeder kan ik nog veel leren.
 - b. Kritiek van mijn vader/moeder op mijn doen en laten neem ik ter harte.
 - c. Ik kan ontzettend goed met mijn vader/moeder praten.
 - d. Mijn vader/moeder reken ik tot mijn beste vrienden.
 - e. Vaak heb ik dezelfde opvattingen als mijn vader/moeder.

- f. Meestal heb ik dezelfde smaak of voorkeur als mijn vader/moeder.
 - g. Kinderen zou ik later net zo opvoeden als mijn vader/moeder mij heeft opgevoed. Schaaltechnische informatie factoranalyses:
 - band met vader: gemiddelde: 3.19; eigenwaarde: 3.46; pct. verklaarde variantie: 49.5; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .83;
 - band met moeder: gemiddelde: 3.38; eigenwaarde: 3.54; pct. verklaarde variantie: 50.5; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .84.
- De schaal 'band met beste vriend(in)' betreft elf uitspraken:
- a. Ik kan ontzettend goed met mijn vriend(in) praten.
 - b. Meestal heb ik dezelfde smaak of voorkeur als mijn vriend(in).
 - c. Mijn vriend(in) en ik steunen elkaar door dik en dun.
 - d. Van mijn vriend(in) leer ik veel.
 - e. Zoals mijn vriend(in) is, zo wil ik ook zijn.
 - f. Voor mijn vriend(in) heb ik geen geheimen.
 - g. Vaak heb ik dezelfde opvattingen als mijn vriend(in).
 - h. Ik doe echt alles samen met mijn vriend(in).
 - i. Voor mijn vriend(in) heb ik alles over.
 - j. Mijn vriend(in) en ik vinden dezelfde dingen leuk.
 - k. Ik vertrouw mijn vriend(in) in alles. Schaaltechnische informatie factoranalyse: gemiddelde: 3.54; eigenwaarde: 4.83; pct. verklaarde variantie: 43.9; betrouwbaarheid: Cronbachs α = .87. De correlatie tussen band met vader en beste vriend(in) is .08, tussen moeder en vriend(in) .06, en tussen vader en moeder .43 ($p < .001$). Een positieve onderbinding hangt dus niet samen met een hechte vriendschapsband.
 9. Het is overigens opmerkelijk dat geen enkele van de eenentachtig genres en activiteiten zich in de exclusieve populariteit mag verheugen van jongeren met een lagere opleiding. Ruim een derde van de genres en activiteiten correleert daarentegen positief ($p < .05$) met het opleidingsniveau (mavo/havo/vwo), in de regel interesses die gerekend worden tot de elitaire en informatiecultuur.
 10. Om de redenatie zuiver te houden is de smaakuitspraak uit de schalen 'band met vader, moeder en beste vriend(in)' verwijderd. Hun betrouwbaarheid blijft hoog (Cronbachs boven .80).
 11. De R^2 van de vierentwintig regressieanalyses schommelt rond .10.
 12. Uit factoranalyses blijkt dat de vier conformismescores in relatie tot de beste vriend(in) één factor vormen (betrouwbaarheid: Cronbachs α = .83), evenals in relatie tot de vader (betrouwbaarheid: Cronbachs α = .63) als de moeder (betrouwbaarheid: Cronbachs α = .70).

Frits van Wel

was in 1993 werkzaam bij de vakgroep Algemene Sociale Wetenschappen, projectgroep Communicatie aan de Universiteit van Amsterdam

Literatuur

- R. Abma. 'Hegemonie en tegencultuur'. In: *Psychologie en maatschappij*, jrg. 4, 1980, nr. 4, pp. 480-492.
- P. van Beek en W. Knulst. *De kunstzinnige burger*. 's-Gravenhage: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1991.
- T. ter Bogt. *Ander wereld: jongeren en vrije tijd*. Amersfoort: Giordano Bruno, 1990.
- T. ter Bogt en C. van Praag. *Jongeren op de drempel van de jaren negentig*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1992.
- R. van Bork en J. Jacobs. *Popmuziek en jongeren*. Doctoraalscriptie. Amsterdam, 1984.
- P. Bourdieu. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Londen/New York: Routledge & Kegan Paul, 1984.
- P. Bourdieu. 'Economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal'. In: P. Bourdieu. *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*. Amsterdam: Van Gennep, 1989.
- A. Dieleman, M. Geurten, R. ter Meulen. 'Meisjes- en jongenskulturen in Engeland'. In: *Psychologie en maatschappij*, jrg. 4, 1980, nr. 4, pp. 493-513.
- H. Ganzeboom. *Leefstijlen in Nederland*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1988.
- H. Ganzeboom. *Cultuurdeelname in Nederland*. Assen/Maastricht: Van Gorcum, 1989.
- H. Ganzeboom. 'Culturele vorming uit en thuis'. In: *De vergeten participant: amateurkunst, kunsteducatie en kunstparticipatie*; R. Kooyman (red.). Utrecht/Rijswijk: LOKV/WVC, 1992, pp. 39-51.
- H. Ganzeboom en P. de Graaf. 'Culturele socialisatie en culturele participatie: over de invloed van het ouderlijk milieu'. In: *Cultuur en publiek*; R. Verhoeff en H. Ganzeboom (red.). Amsterdam: SISWO, 1991, pp. 133-157.
- S. Hall en T. Jefferson. *Resistance through rituals*. Londen: Hutchinson, 1976.
- D. Hebdige. *Subculture: the meaning of style*. Londen: Methuen, 1979.
- J. Janssen. 'What hempen homespuns have we swaggering here?! Jeugd kleding als totemcultuur'. In: *Jeugd en samenleving*, jrg. 17, 1987, nr. 5, pp. 259-291.
- J. Janssen en M. Prins. 'Jeugdsubculturen binnenste buiten: een onderzoek naar de homologie van jeugdsubculturen'. In: *Jeugd en samenleving*, jrg. 21, 1991, no. 2/3, pp. 194-212.
- Jeugd kulturen*. Themanummer *Te elfder ure*, jrg. 27, 1983, nr. 3.
- W. Knulst. *Van vaudeville tot video: een empirisch-theoretische studie naar verschuivingen in het uitgaan en het gebruik van media sinds de jaren zestig*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1989.
- W. Knulst. 'Het kunstpubliek in het televisietijdperk'. In: *Boekmancahier*, jrg. 4 (1992), nr. 11, pp. 8-29.
- Maatschappelijke verwildering der jeugd: rapport betreffende het onderzoek naar de geestesgesteldheid van de massajeugd*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1952.
- I. Maas, R. Verhoeff en H. Ganzeboom. *Podiumkunsten & publiek*. Rijswijk: Ministerie van WVC, 1990.

- I. Maas. 'De rol van de sociale omgeving bij podiumbezoek en mediagebruik'. In: *Cultuur en publiek*; R. Verhoeff en H. Ganzeboom (red.). Amsterdam: SISWO, 1991, pp. 105-132.
- W. Meeus. 'Ouderen en leeftijdgenoten in het persoonlijk netwerk van jongeren'. In: *Pedagogisch tijdschrift*, jrg. 15, 1990, nr. 1, pp. 25-37.
- G. de Meyer, A. Hendriks en G. Fauconnier. *Jeugd en popmuziek*. Leuven: Centrum voor Communicatiewetenschappen, 1980.
- P.-J. Mol. 'Stijl als strategie: jeugdcultuur tussen Frankfurt en Birmingham'. In: *Jeugd en samenleving*, jrg. 15, 1985, nr. 8/9, pp. 549-576.
- H. Plaatsman. *Maar smaak is toch de graadmeter van je persoonlijkheid!: het onderzoek naar Cultureel Kapitaal*. Amsterdam: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam, 1988.
- R. Schouten en H. Vinken. *Cultuurdeelname van laagopgeleide jongeren in Breda*. Alphen, 1989.
- P. Sikkema. *Jeugd nu*. 's-Gravenhage: SDU uitgeverij, 1988.
- A. de Swaan. 'Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer)'. In: A. de Swaan, *Perron Nederland*. Amsterdam: Meulenhoff, 1991, pp. 93-120. Oorspronkelijk verschenen in: *Boekmancahier*, jrg. 2 (1990), nr. 6, pp. 328-343.
- Van de straat: 150 jaar jeugdcultuur in Nederland*. Themanummer *Jeugd en Samenleving*, jrg. 21, 1991, no. 2/3.
- M. de Waal. *Meisjes: een wereld apart*. Meppel/Amsterdam: Boom, 1989a.
- M. de Waal. *Daar ga je toch niet heen?: een oriënterende studie over jongeren en gevestigde kunst*. Amsterdam: Raad voor het Jeugdbeleid Amsterdam/Boekmanstichting, 1989b.
- F. van Wel en D. van der Gouwe. 'Smaak zoekt smaak: jongeren over muziek, boeken en films'. In: *Comenius*, jrg. 10, 1990, nr. 4, pp. 543-554.
- D. van Zuilen. 'Zorg en cultuur: cultuurdeelname van jongeren (2)'. In: *Boekmancahier*, jrg. 3 (1991) nr. 7, pp. 37-54.
- D. van Zuilen, P. van Praagh en M. Wiggers. *Jeugd als publiek: cultuurdeelname van jongeren in Nederland*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam, 1991. (Vakgroep Pedagogische Wetenschappen, sectie Pedagogische Advisering).

Bibliografische gegevens

Wel, F. van (1993) 'Een cultuurkloof tussen de generaties? Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijke netwerk'. In: *Boekmancahier*, jrg. 5, nr. 17, 306-327.